

nastanek in razvoj mesta, ki so ga, kot kažejo novejšje raziskave, ustanovili šele Rimljani, čeprav je bilo širše tridentinsko področje naseljeno od mezolitika dalje. Hipoteze lokalnega zgodovinskega pisarja, da bi mesto nastalo kot naselje bodisi Keltoev, Etruščanov ali Retijcev, gre prejkone zavreči. Tridentum je, sodeč po izkopavanjih zadnjih desetletij, verjetno ustanovil Cezar v času svojega prokonzulata v Cisalpinski Galiji, ko se je posvetil intenzivni urbanizaciji province. Pravni status mesta ni natančno določen, po začetni fazi razvoja kot latinska kolonija naj bi bilo organizirano kot rimski municipij, vendar je nagrobnik trgovca z vinom, nedavno najden v bavarskem Passavu, ponovno odprl problem juridične ureditve Tridenta. Trgovčev izvor je namreč naveden kot *domo Iulia Tridentum*, kar skuša Buonopane razložiti s hipotezo, da je bilo mesto povišano v kolonijo konec 2. ali v začetku 3. stoletja pod enim od vladarjev z gentilnim imenom *Iulius*. V letih 23-22 pr. Kr. je bilo zaradi svoje strateške lege legijski tabor in izhodišče za vojne pohode proti alpskim plemenom (*CIL* V 5027), iz istega razloga pa je imelo mesto tudi v pozni antiki pomembno vlogo in postalo pod Langobardi dukat.

Tesno povezano z zgodovino mesta je bilo sosednje ozemlje, na katerem so živeli Anavni, ki so bili skupaj s plemenoma *Tulliasse* in *Sinduni* mestu administrativno priključeni (*CIL* V 5050) in so še dolgo ohranili prazgodovinski način življenja, ki ga dokazuje ne nazadnje verovanje v domača božanstva in navezanost na stare običaje, ter vztrajno zavračanje krščanstva še konec 4. stoletja, ki je doseglo višek, ko so 29. maja 397 ubili tri duhovnike, ki jih je bil k njim poslal tridentinski škof Vigilij. B. objavlja tudi 16 novih napisov z njihovega ozemlja.

Med tridentinskimi je posebej važen mejnik med tridentinskim in feltrinskim agrom, dalje posvetila doslej na tem prostoru še nedokumentiranim božstvom Aponu, Konkordiji, Fortuni in Solu in zlasti Jupitru s pridevkom *defensor*, ki je edinstven v severni Italiji. Nova je tudi omemba kolegija *centonariorum* in zanimiva cela vrsta novih domačih imen. Tudi med anavniškimi napisi so pomembni tisti, ki prinašajo onomastične novosti, ter posvetilo Herkulu, katerega kult je bil prej dokumentiran le z najdbami bronastih kipecev in na osnovi toponima Dercolo.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Supplementa Italica, Nuova serie, 8 (Unione accademica nazionale). Edizioni Quasar, Roma 1991. 228 strani s fotografijami.

Pred nami je 8. zvezek serije, ki se je v desetih letih izhajanja uveljavila kot ključna epigrafska publikacija za izdajanje napisov antične Italije. Doslej so bili v šestih zvezkih objavljeni napisi 31 antičnih italjskih centrov iz različnih regij - in ne le novi napisi, ovrednoteno je bilo tudi prej objavljeno epigrafsko gradivo in ažurirani zgodovinski uvodi k vsakemu antičnemu mestu, 31 kratkih zgodovinskih orisov, ki bi bili - objavljeni skupaj - že lepa monografija. Sedmi zvezek prinaša indekse. Ni dvoma, da je publikacija izpolnila cilje, ki sta si jih izdajatelj M. Guarducci in S. Panciera zadala - in nič manj pričakovanja vseh, ki *Supplementa* s pridom uporabljajo. Pri tem pogosto težavnem projektu je sodelovalo 14 avtorjev in ne nazadnje je treba omeniti tudi to, da je bilo delo ob pomoči izkušenih italijanskih in tujih (npr. H. Solin) epigrafičkov izredno dobra šola mladim kolegom.

Izid 8. zvezka je neke vrste prelomnica, saj začenja novo dekadno te serije; uvodno poglavje je zato njen urednik S. Panciera posvetil problemu strukture posameznih zvezkov in diakritičnim znakom, ki se uporabljajo pri izdajanju napisov v zvezi s katerimi v strokovnih krogih še ni prišlo do soglasja. V prvem delu opozarja na nekatere manjše novosti, ki jih prinaša 8. zvezek, npr. več fotografij k napisom, h katerim so objavljene le popravki, enotno navedena bibliografija za epigrafske in zgodovinske novosti, obe kategoriji ločeni s predznakoma (+ in -). Dlje se zaustavi pri kritičnih znakih, poda na kratko zgodovino tega problema od leidenskega dogovora dalje z relevantno bibliografijo, objavi tabele različne uporabe teh znakov pri različnih avtorjih, ki so se z njimi ukvarjali, in predlaga seznam znakov, ki naj bi se odslej

standardno uporabljali. Le-te uporabljajo tudi izdajatelji napisov v *Supplementa Italica*. Znaki, ki jih Panciera (skupaj s H. Krummreyem) predlaga, imajo deloma uveljavljeno tradicijo, kar je njihova prednost. Med tradicionalno že uveljavljene je uvedena vrsta novih, ki so vsekakor praktični, ker natančno določajo posebnosti v napisu, niso pa tako preprosti, da tiskarnam in avtorjem samim, ki pripravljajo rokopise, ne bi povzročali tehničnih težav. Res pa je, da pride vrsta teh znakov v poštev le redko, zato bi bilo kljub morebitnim težavam nujno, da bi se njihova uporaba splošno uveljavila in postala obvezna za vse.

Sledi 10 novih in revidiranih napisov Barija (*Barium*) v 2. regiji Apuliji in Kalabriji, ki jih objavlja M. Chelotti. Od teh je zanimiv nagrobnik enega od četverice mestnih upravnikov (*quattuorviri*), ki je imel trikrat polnomočje edila, enkrat pa sodno oblast, ter prelep nagrobnik z reliefom umrle Fabije Stratonicce, ki je bila po upodobitvah na reliefu sodeč pripadnica Izidinega kulta. V 2. poglavju M. Buonocore predstavlja napise iz Aufidene (4. regija Sabina in Samnium, zdaj Castel di Sangro). Stari toponim se je ohranil v današnjem mestecu Alfedena, kjer je treba iskati samnitsko naselje. Med 15 novimi oz. revidiranimi napisi je zanimivo posvetilo Silvanu, božstvu, ki je bilo sicer posebej čaščeno v Dalmaciji in Panoniji in fragmentarni napis, na katerem je omenjena gradnja portika poleg trga, pri kateri je sodelovalo vsaj pet oseb. G. Paci objavlja napise iz mesta S. Vittore di Cingoli (5. regija Picenum), katerega antično ime ni ohranjeno, čeprav so ga nekateri želeli identificirati z rimskim mestom Beregro, omenjenim pri Pliniju. Med 14 napisi je zanimiv napis mestnih županov (*duumviri*), ki sta z javnim denarjem na zahtevo mestnega sveta dala zgraditi portik neke zgradbe. Omemba duumvirov bi lahko dokazovala, da je bila mestna naselbina urejena kot rimski municipij, vendar obstaja tudi možnost, da so omenjeni *duumviri* pripadali sosednjemu mestnemu središču, h kateremu je bila naselbina administrativno priključena. Paci je mnenja, da mora ostati vprašanje odprto, dokler ne najdemo novih napisov, ki bi potrdili eno ali drugo domnevo.

Sledijo napisi mesta *Caesena* (zdaj Cesena) v 8. regiji Emiliji, ki jih objavlja skupaj z izčrpnim zgodovinskim uvodom avtorica F. Cenerini. Med 9 novimi napisi je važnejši fragmentarni gradbeni Hadrijanov napis. Avtorica G. Cresci Marrone objavlja nove napise mesteca *Carreum Potentia* v 9. regiji Liguriji (zdaj Chieri), ki ga omenja le Plinij Starejši (*NH* 3,49), in sicer med odličnimi mesti, s katerimi se ponaša dežela med Padom in Apenini. *Carreum* je verjetno keltskega izvora in dokazuje obstoj predrimske naselbine, *Potentia* (ime simboličnega pomena) pa je sad rimske urbanizacije. Med 16 novostmi je zanimivo posvetilo trem boginjam, *Fons* (Izviru), *Diani* in *Viktiriji*, ki ga je dal postaviti svečenik vladarskega kulta, *Augustalis Claudialis*. Omembe vreden je tudi nagrobnik sevira brez dodatnih kvalifikacij (izvor in funkcija sevira je spričo sevirov avgustalov še vedno nejasna) in napis sevira avgustala, ki je bil hkrati tudi *Minervalis*.

Za nas posebej zanimiv je prispevek A. Garzettija o območju 10. regije Venecije in Histrije okoli Briksije (zdaj Brescia), ki je obsegalo tudi doline Trumpilinov, Kamunov in *Benacenses*. Avtor je leta 1986 izdal zadnjega od treh zvezkov *Inscriptiones Italiae*, ki obsegajo napise Briksije in je v tem dodatku želel objaviti *addenda et corrigenda* k briksijskim napisom, ter jih dopolniti s 43 novimi teksti, od katerih jih je nekaj - enigmatičnih - tudi vpraskanih na skalah Valcamonice. Zanimiva je ugotovitev, da je najbolj čaščeno božstvo med Kamuni Minerva, ki je brez dvoma prevzela vlogo kakšne njihove domače boginje, podobno kot se je tudi venetska Reitiža že v 2. stoletju pr. Kr. začela identificirati z Minervo. Zanimivo je posvetilo lokalnemu jezerskemu božstvu Neptunu Avgustu Benaku in fragmentarni napis, ki prinaša ostanek senatorske kariere nekega sicer neznanega Marka Lelija. Pomembna je nova interpretacija fragmentarnega monumentalnega napisa, na katerem so vklesani *fasti imperatorii*.

Marjeta ŠAŠEL KOS